

X V á l a s z

X *közjogi könyvemről a Magyar Igazságügy XXXV. kötetének 5. füzetében megjelent bírálatra.*

Nincs győzelem küzdés nélkül. Ez a tudományban kétszeresen áll, mert itt a küzdés sajátos tényezője az eredménynek. Az igazság abban is hasonlít a gyémánthoz, hogy ritkán kerül ki a napvilágra teljes tiszta fényével; rendszerint az eszmesurdolás csiszolása adja ezt meg. Azért nem gondolható valamely tudományág nagyobb fellendülése addig, míg az erőteljes, igazságos bírálat tisztító munkáját nem végzi körében. De erre csak a tárgyilagos kritika képes, mely a tudást és a szak iránti lelkesedést az igazsággal és lelkiismeretességgel párosítja. Míg ellenben az a bírálat, mely subjectiv indokokból keletkezik s a közérdek leple alatt magáncélokot kerget, a helyett, hogy komoly buvárlatokat tenne, vagy ezek iránt érdeklődnék, guerilla-harczot folytat és hitelre az avatatlanoknál számít: ez a bírálat annyira jogosulatlan, hogy a fejlődő irodalmak rendszerint kebelökből ki is lökik.

A mondottakkal pedig nem akarok a sorok között vagdalódzni, csak fölvetem a gondolatokat, melyeknek bizonyára senki sem mond ellent és adott esetben alkalmazásukat a t. olvasóra bízom.

*

A bíráló bevezetésben elmondja, hogy kifogásait tulajdonképpen nem volt szándéka közölni, de miután észrevette, hogy akadémiai tagságra ajánlhatom, hogy a szaklapok munkámat magasztalják (mea culpa, maxima culpa) — jónak látta mégis nyilvánosságra hozni és pedig csupa gyengédségből, közvetlen az akadémiai választásokat megelőző napon, bár könyvem már ötödik éve van közönség előtt. Így azután el is érte, hogy munkálkodásom fölött az ország első tudományos testülete a vád meghallgatása után, s akaratlanul is a védelem kizárásával volt kénytelen ítélni.

Valóban nem értem, hogy bíráló mindezek és hasonlók elmondásával mit akar elérni? Eljárását csak az mentheti — s akkor nincs is más mentségre szükség — ha vádjai igazak, s valóban oly súlyos természetűek, mint a hogy ócsárló szavaiban feltünteti . . .

A bíráló szerint azt a helyes czélt, hogy megtisztítsam jogunkat idegen elemeitől «a sok történelmi és jogtörténelmi sal-

langtól és mai érvényében jogi szakmaként tárgyaljam, teljességgel nem értem el, de meg se közelítettem.» Ebből az következnek, hogy közjogunkat éppen nem tárgyalom jogi szakmaként, és csak annyi történelmi sallanggal, mint eddig. De a fentebbi idézet csak a hatás kedvéért meggondolatlanul oda vetett szólam, mert nem ez a bíráló kifogása, hanem ép az ellenkező, hogy midőn közjogunkat a történelmi sallang mellőzésével, jogi szakmaként tárgyalom, zavart hozok be jogi alapfogalmainkba és annak a célnak, hogy közjogunkat mentül modernebbé, jogászbibbá tegyem, áldozatul ejtem a magyar közjog speczificus jellegét.

Nagyon súlyos vádak és azért lelkiismeretesen kellene bizonyítani, de bírálóm csak az ócsárlásban erős. Azokra az alapfogalmakra és tanokra, melyeket könyvemben kifejték (állam, tartomány jogi fogalma; államhatalom és alanya; az államhatalmak egymáshoz viszonya jogi szempontból; jogi természetre törvény, kormányrendelet, nemzetközi szerződés; a szokásjog viszonya a törvényhez; az államterület és az állampolgárság jogi fogalma a maga consequentiáival; Magyarország és Ausztria, az állam és a horv.-szlav. részek viszonyának jogi természete, stb. stb.) egyáltalában nem voltak megállapodásaink, sőt legnagyobb részük irodalmunkban kifejtve sem lett. Régi, jó alapfogalmak kiszorításának vádja tehát nem érhet. Hogy pedig fejtegetéseim mennyiben alterálnak más közjogi tanokat, fogalmakat? annak kimutatását bírálóm, a trónörökösödésnél mondott néhány, téves sorától eltekintve, meg sem kísérti; csak ócsárol. Sőt a fentebbi tanokkal, fogalmakkal, az államhatalmon kívül, nem is törődik többé.

De mindenekelőtt egy kifogásának helyességét el kell ismernem. Igaza van, egyes kérdésekkel aránylag röviden foglalkozom. Csakhogy előszómban világosan mondom: «Távol van tőlem a gondolat, mintha a következő a magyar államjognak dogmatikai alapon kifejtett teljes rendszerét képezné. Ezt elkészíteni hivatott a jövő munkája lesz. Az anyag rendezésével, állameletünk főbb kérdéseinek magyarázásával csak kísérletet akartam tenni.

A bíráló ez intenciókat figyelembe vehetné és beláthatná, hogy legalább félszazad munkája szükséges ahhoz, hogy a magyar államjog a legkisebb részletekig kidolgoztassék.

Bíráló szerint főhiba, hogy tervem keresztülvitelét külföldi közjogi tudomány fogalmaival kísértem meg, melyek a magyar államjogban nem alkalmazhatók; hogy részben Montesquieu, részben, különösen a jogász értelemezésre, a német Laband és iskolája állanak előttem, mint irányadók.

A vád utóbbi része nem képezhet vádat, mert csak mondjuk meg őszintén, hogy a közjogi tudomány (már t. i. a mit ma így lehet nevezni) Montesquieu tanai körül kifejlődött szellemi mozgalomban és ezen jogászi irányban (nevezzük így), mely azonban

se nem Laband iskolája, se kizárólag nem német, foglaltatik. — De már az nem felel meg a valóságnak, hogy idegen tudomány, vagyis idegen írók fogalmaival akarom a magyar alkotmányt megmagyarázni. És itt engedtessek meg egy pillanatnyi kitérés.

Nálunk már egész szokássá vált azt föltenni, hogy íróink idegen fogalmakkal magyarázzák jogi intézményeinket. Nem kutatom most, mennyire volt e vád jogosult a múltban, s hogy fenntartható-e még? A hol azonban mutatkozik üldözendő, mert egész fejére állítja a dolgot: a helyett, hogy az intézmény belső természetét vizsgálná, csak felöltözteti. De másrészt az meg kíváncsatos, hogy honi intézményeinket a lehető legteljesebb szakképzettséggel tegyük vizsgálódás, elbírálás és magyarázás tárgyává. S a szakképzettségért oda forduljunk, a hol az megtalálható. Meritsünk a mennyit lehet honi irodalmunkból, de ha még kínál valamit, bizony ne vessük meg az idegen forrást. Mert a kor tudását tekintve, épügy félrevezet az, a ki elavult, ma már helytelennek, tehát hamisnak felismert tannal magyaráz, mint az, a ki intézményt idegen köntösbe burkolja.

De továbbá az államjog körében is vannak alapfogalmak (állam, államhatalom, ennek alanya stb), melyek, hogy úgy mondjam nemzetközi, miután tartalmuknál fogva az általánosban mozognak s csak akkor jók, ha pl. Chinára épügy illenek, mint Magyarországra. Ezekre vonatkozólag nem lehet külön magyar államjogi tudomány, hanem kifejtésükön fáradozhatik a magyar író is; az fog dominálni, a kinek tétele a kor kritikáját leginkább kiállja. Más szóval, speciális magyar tanok csak ott lehetségesek, a hol specifikus intézményeink vannak, de ezeket is a mai kor tudományával kell elemezni. És azért, ha valamely államjogi munkában annak látszata is mutatkoznék, hogy írója idegen könyveket olvasott, az objectiv bírálat még nem fog fölötte pálczáat törni, hanem nyugodtan vizsgálja tovább, hogy bárhonnan szerzett szakismeretével mennyire képes, a tanulmány alá vett intézményt kifejteni.

A mi pedig a megnevezetteket s így első sorban Montequiut illeti, kétségtelen, hogy hármas felosztását elfogadom, de úgy, a mint azt a mai államban megvalósulni látom, tehát több oldalról csiszolva, másképp indokolva, a hatalmak egymáshoz viszonyára pedig egész új tant állítva föl (talán nem vétek a szerénység ellen, ha ilyen támadással szemben felemlítem) és szerintem csak ezzel alkalmazható a hármas felosztás. — Labandot is folyton úgy tünteti föl, mint a kinek befolyása alatt állok, ámbár azzal, hogy két, ellentétes irány követőjének mond, már elismeri önállóságomat. Az bizonyos, hogy Laband legőszintébb tisztelői közé tartozom; akkor is tanultam tőle, mikor tételét nem fogadtam el. De a legfontosabb tanoknál, melyeket Laband sajátjának vallhat, nem vagyok követője.

Azt mondja bírálóm: «Munkája élére állítja a Laband hasznáلتa alapfogalmat, hogy az állam személyiség, hogy az államnak egységes főhatalma van, annak jogi következeit azonban, hogy az állam személyiség, nem látjuk munkájában». Ha a közjogi irodalomban kellő tájékozottsággal rendelkezik, lehetetlen hogy észre ne vegye e mondas komikumát. Mit szólnánk u. i. ahhoz, ha pl. valaki egy természettudományi munkáról így nyilatkoznék: a munka élére van állítva Humboldt hasznáلتa kifejezés, hogy a föld forog? Hiszen azt, hogy az államhatalom egységes, a jogi írók közül ki tagadja? Az állam személyisége pedig, elenyésző csekély kivétellel, ugyancsak kiindulási pont mindazokra nézve, a kik az államot jogilag megmagyarázni törekednek. E felfogás nagy szerepet játszott már Laband előtt is; sőt mindinkább meggyőződésesem lesz, hogy uralomra jutásához a francia nyelven író, olasz Rossi adta meg az első nagy lökést.

Az pedig, hogy a bíráló nem látja e tant munkámban keresztülvive, csak onnan következhetik, hogy nem akarja látni. De ha már az épp mondottakat állítja, arra mégis vigyáznia kellett volna, hogy mindjárt az utána következő mondatból ne tűnjék ki, miszerint a legfontosabb kérdésnél az államhatalom viszonyának kérdésénél, az állam személyiségéből indulok ki.

A mit bírálóm az államhatalomról szóló fejtegetéseimből bemutat, az csakugyan az enyém, bár az összeállítás erőszakolt. Szerinte a tan rejtély, illetve zavaros, miután azt tanítom, hogy az államhatalomnak alanya az állam, birtokosa a koronás király, az állami souverainitás megvalósítója vagyis kezelője a törvényhozás.

A dolog úgy áll, hogy ez a mai eonstitutionalis államnak egyik legbonyolultabb kérdése, és a ki jogi szempontból tisztán megoldja, bizony nagy szolgálatot fog tenni. Álláspontom a következő: ha az államot személyiségnek tekintjük, akkor az államhatalom alanya más, mint maga az állam nem lehet. És mind a két tételnek igazságát az élet mutatja legjobban, ha pl. az állam alkatot cserél: az államhatalom sértetlenül megmarad. Ugyan kinek marad meg, ha nem az államnak?

De monarchiákban elismerésre talál az az elv, hogy a monarchia az államhatalomnak nem alanya, de birtoklója és ennek a mai eonstitutionalis monarchiában is meg van a maga alapja. Mert a ki valóban tanulmányozta az állam jogi életét, látni fogja, hogy az államhatalom természetes egysége, ma is még a királyi hatalomkörben tükröződik leginkább vissza, a mennyiben ott és pedig a mai alkotmányos monarchia természetéből folyólag ugyancsak szükségképen, az államhatalom három ága összetalálkozik. Ma is a király szentesíti a törvényt, ő a kormányzat feje, az igazságszolgáltatás kutforrása. Mig a hatalmi ágak, ha egymás hatáskörébe nyulnak, ez csak mintegy kivételesen és minél inkább felismerjük

az állam organicus életét, annál szűkebb korlátok között, történik. De azt sem lehet eltagadni, hogy az alkotmányos monarchiákban az államhatalom természetében rejlő souverainitást a király, egyedül, nem hozhatja kifejezésre. E célból a mai alkotmányosság egy másik elemet, az országgyűlést rendelte melléje és az állami souverainitás tényleg a fejedelem valamint az országgyűlés együttes munkája, vagyis a törvényhozás által valósul meg. Ilyen értelemben mondjuk mi, hogy az állami souverainitást a törvényhozás, az az a király és az országgyűlés, mint az állam törvényhozói organuma kezeli. — Ez a tan lehet téves, de azt hiszem a t. olvasóra se rejtély, se homályos nem fog lenni,

Azt mondja bírálóm:

«Szerző föllálitja a főhatalomról általában szóló I. fejezetben (166. lap), hogy a főhatalom egy, de működését három organum (törvényhozó, bírói, kormányzó) útján valósítja meg (sic); de a II. fejezetben előáll a király, mint a főhatalom birtoklója, a maga jogkörével s csak a III. és további fejezetekben következik a többi három organum.»

Ez tendentiosus összeállítás. A 166. lapon minderről egy szó sincs, a mi pedig könyvemben az idézetthez legjobban hasonlít, az a következő:

«A mai constitutionális népképviselői állam, három fő cselekvési körének megfelelőleg, működését különbözőleg szervezi, a törvényhozásra, bíraskodásra és kormányzásra, illetve a különböző jogállású törvényhozói, bírói és kormányzó organumok útján valósítja meg (sic). De ez nem szétválása az egységes államhatalomnak, hanem működésre való organisatioja, melyben az organumok feladatuknak megfelelő jogállást élveznek; nem külön hatalmak létrehozása, hanem az egységes hatalomnak különböző funkciók szerint való tagolása. S bár közönségesen törvényhozói, bírói, kormányzó hatalmakról szólunk, ez tulajdonképpen nem jelent mást, mint államhatalmat a törvényhozásban, államhatalmat a bíraskodásban, államhatalmat a kormányzásban.»

Az államhatalomról szóló II. fejezetben nem áll elő a király, mint a főhatalom birtoklója, a maga jogkörével, mert itt a királyi hatalom megszerzésének módján kívül, jogaiból csakis a tiszteletjogok tárgyalatnak és világos utalás történik, hogy a király politikai jogai, miután ezek a törvényhozásra, kormányzásra és bíraskodásra vonatkoznak, e hatalmi ágak, illetve organumok tárgyalásánál lesznek előadva.

Téved továbbá bíráló e nyilatkozata:

«Szerző nem látja a különbséget az államhatalmak mint funkciók és az államhatalmak mint organumok között, ha e különbséget megteszi (sic), arra az eredményre jött volna, hogy a szuverén hatalomnak Magyarországon a király, az országgyűlés és a minisztérium fő organumai, ezek kormányozzák az országot, ezek hozzák a törvényt, ezek szereznek végső fokot érvényt a törvény és kormány parancsainak. A minisztérium a maga szabályalkotó hatalmával a királvi tények ellenjegyzése által lesz a szuverenitás organumává, ellenben a bírói hatalom, bármily nagy legyen fontossága, nem közvetlen organuma a szuverenitásnak, valamint a törvényhatóságok is csak a király, illetve a minisztérium ellenőrző hatalma mellett gyakorolják a szuverenitás egy részét.»

Először is téved, mert könyvemből világosan kitűnik, hogy

a különbséget, melyet bíráló e csakugyan «páratlan pongyolaságu» tételével: «az államhatalmak mint funkciók és az államhatalmak, mint organumok» kifejezni akar, látom sőt meg is különböztetem; csak hogy másképp látom és azért megkülönböztetésem is másképp esik ki, valamint más következtetéseket vonok belőle. Így, a könyvemből fentebb idézetten kívül mondom még:

«az állam egysége nem zárja ki, hogy midőn különböző funkcióiban működik más-más hatáskörű és jogállásu organumok segélyével ne járjon el.» — Alább pedig: «a modern állam, midőn hatalmát működésre szervezi, a különböző funkciókat veszi alapul s mindegyikben a feladatnak megfelelő jogállással és hatáskörrel bíró organumokat működtet.»

Hogy pedig mit ér a bíráló álláspontja s így mit nyernék vele, ha az ő szemeivel látnék, arról maga meggyőző, midőn a fentebb idézett következtetéseit megvonja. — Az egész képtelenség, de jelenleg csak két tételével foglalkozunk. Szerinte a miniszterium a souverainitás organuma, mert a királyi tények ellenjegyzését végzi s mert szabályalkotó hatalma van. De már miként lenne a **felelős** miniszterium a souverainitás organuma, vagyis organum, mely legalább akkor minden fölött áll, midőn az államhatalom souverain természetét hozza kifejezésre. Az említett tényeit az országgyűlés ellenőrzése mellett gyakorolhatja s azokért megbüntethető. — De még borzasztóbb, a mit a törvényhatóságokról mond, hogy a király, illetve a miniszterium ellenőrzése mellett a souverainitás egy részét szintén gyakorolják. Hát megvalósulhat a souverainitás darabonként? fogalmától elválasztható-e a teljesség? Azután mikép gondolható, hogy az organum, midőn souverain hatalmat kezel, másnak ellenőrzése alatt álljon. Hogy a törvényhatóság csak részben is (ha lehetséges volna) souverainitást kezelő organumnak tekintethessék, legalább olyan pillanatokra lenne szüksége, a melyekben akaratának minden hódol az államban. — Lehetetlen, hogy bírálóm tévedéseit be ne lássa, ha jogi intézményeinket fogja tanulmányozni, a helyett, hogy politikai impressiót visszasugárzó tanokból dedukál. De legeredetibb az, hogy ő vádol engem fogalomzavarral.

Azt a tételemet, hogy az államnak három fő cselekvési köre van: jogot alkotni, a jogot oltalmazni és az állam ügyeit igazgatni — homályosnak találja, mert kérdi:

«Nem kormányoztatik-e az állam általános érvényű jog kijelentése által, valjon nem igazgattatnak-e az állam ügyei a törvényhozás által, a fennálló jog kijelentése által vagy a jog által szabályzott ügyek megszűnnek-e az állam ügyei lenni, mert ha a kormányzást az állam ügyeinek igazgatásába helyezzük, ebből nem az következik-e logikailag, hogy az általános érvényű jog kifejezése . . . nem állami ügy.»

Ha a század elején, midőn az államjogi írók még csak tapogatództak, támad valakinek ilyen aggálya, azt érteném, hisz sokáig divatos volt egy negyedik, a törvényhozás stb. felett levő hatalmat különböző neveken (pouvoir royal, pouvoir modérateur) szerepeltetni. De mai nap már nem lehet az általam formulázott

tételt félreérteni. S ha a jogalkotás és jogszolgáltatás mellett még az állami ügyek igazgatását említem, mindenki arra az ügykörre gondol, a melyet műszóval állami ügyigazgatásnak nevezünk s a mely körbe tartozó ügyek a jogalkotástól és jogszolgáltatástól természetükre mindenben eltérnek.

A bíráló szerint azt a hibát is elkövettem:

hogy az államhatalomnak anyagi és alaki szempontból való, már a régi ésjogban tisztázott felosztást összezavarom, mi szerinte abból is világos, hogy az állami funkcióköröket, vagyis az államhatalmi ágakat az államcélból származtatom.

Pedig hát én a legvilágosabban mondom, úgy, hogy ahhoz semmi kétség sem fér:

«A három cselekvési kört nevezzük törvényhozásnak, kormányzásnak és bírászkodásnak és velők, miután az állam természetéből folynak, mindenütt találkozunk, a hol már az állammá alakulás megtörtént.» Majd a kettős felosztás ellen fordulva: «Az állami funkciók első sorban az államiságból és nem a személyiségből következnek» s hogy ezt bizonyítsam folytatom: «hisz épp abban különbözik az állam egyéb személyiségtől, hogy állami célokért is kell fáradnia. Ez állami célokat foglalják magukban az említett funkciókörök s mindegyikben megtalálható az állam akarása és cselekvése.» Nem a célokból származik tehát a funkciókör, hanem azokat magába fölveszi, a mi meg világos, mert midőn az állam funkcióköreiben működik, állami célokért fárad.

A bevezetés egyébiránt minden félreértést kizár, bíráló nem hatol a dolog mélyébe, mindőn állítja: «az állam személyiségéből, az az öntudatos akaró és cselekvő minőségéből ered annak törvényhozó, kormányzó, végrehajtó hatalma.» — Hisz mi személyek mindnyájan birunk öntudatos akaró és cselekvőképesseggel, miért nincs törvényhozói, kormányzói, végrehajtói hatalmunk? Mert nem vagyunk állami személyek. Vajjon tehát az állami személynél nem az államiságon nyugszik-e a suly, a mint kifejttem?

A bíráló szerint már nem lehet a szabatosság hiányát, messzebb vinni, mint az alkotmányról szóló meghatározásomban történik. A dolog pedig úgy áll, hogy az alkotmány jogi meghatározását meg se kísértem, hanem fogalmát körülírom. S erre nézve bírálónak nem lehet kétsége, mert következő mondatban már kijelentem: «Az alkotmány kifejezése nem képez tartalmára szigorúan meghatározott jogi fogalmat.» Hogy pedig a t. olvasó megítélhesse, miszerint az alkotmány fogalmának körülírása nálam mennyire pongyola, a valódi szöveget ide iktatom:

«Azon alaptételek összessége, melyek szerint az állam él, vagyis a főhatalom megvalósul, legtágabb értelemben az illető állam alkotmányának nevezetik. Ilyen értelemben minden állam bir alkotmányával. — De az újabb államtudományi nyelv az alkotmány kifejezését csak bizonyos államhatalmi szervezet megjelölésére használja, melyben t. i. a polgárok az államhatalomban részesülnek . . . és már maga az államélet szervezete lehetőleg kizárja az önkényt. Ma ezt nevezzük szoros értelemben alkotmányosságnak és a vele bíró államot, alkotmányos államnak.»

Bíráló szerint:

«A precízió hiányát vagy szerző következtelenségét mutatja a polgári és politikai jogokról való meghatározása; ugyanis a vallásszabadságot, vallási tekintetben a viszonyosságot az első k közé sorozza, később pedig

az izraelitákról szólva idézi a törvényt, mely őket az állam többi polgáraival polgári és politikai jogokra egyenlővé teszi, nem látva, hogy fentebbi meghatározása meg nem állhat» stb. stb.

Bírálom sôhasem olvasta könyvém e fejezetét, mert éppen az ellenkezőjét fogja reám annak, mint a mi ott található. Föl-
említve, hogy mit tárgyal a magyar közjogi irodalom polgári kö-
telességek és jogok czimén, ez alapon (hogy t. i. irodalmunkban
ez szokásos) a polgári jogok fejezete alatt foglalkozom én is a
válasszabadsággal, de mindjárt kijelentem, hogy nálunk nincs meg;
a viszonyosság pedig csak a bevett vallásfelekezetekre vonatkozik.
Az izraelitákat polgári és politikai jogokkal felruházó törvényből
csak a vallás szabad gyakorlatát következtetem; a mi kétségtelenül
igy is van. — Bíráló másokkal szemben tehette volna meg e
kifogásait.

*

Tulajdonképen eddig tart a komolyabb színezetű bírálat.
A mi ezután következik csak akadékoskodás, erőszak, kis dolgok-
nak felfújása, ócsárlás bizonyítás nélkül, stb. Maga bíráló is érzi,
hogy most egy cyclust fejezett be és nagy hangon kinyilatkoztatja:
«Az eddig említett nagy hibák (láttuk milyenek voltak) jó-
részt onnan erednek, hogy a szerző külföldi írók fogalmaival akarta
a magyar alkotmányt megmagyarázni». Tehát még azt sem veszi
észre, hogy a válasszabadságnál reám fogottakon kívül, csak álta-
lános tanokat bonczolt. — De majd folytatja: «Még szembeszö-
köbbek lesznek hibái, ha alkotmányunk azokról a részeiről lesz
szó, melyeknek külföldön nincs semmi analogiája.»

Hát ennek így kellene következni, ha igaz volna bírálón
föltevése; sőt valóban különös dolgokat várhatunk attól a mun-
kától, a mely idegen tanokkal magyarázza a minden analogiat
nélkülöző intézményeinket. Nézzük tehát, mik következnek.

A bíráló szerint:

«A magyar alkotmánynak, teljes rendisége idejében is, oly közjellege volt,
király és nemzet benne annyira összefonódtak, a minőt sehol másutt nem találunk.
A mily bizonyos monarchicus jellege, épp oly kétségtelen, hogy az alattvalók az
országgyűlésen, a szuverén hatalomnak egyenesen osztályosai.»

De hát ennek ki mond ellent? sőt a bírálónak, ha igazságos
akarna lenni, engem idéznie kellett volna, mert tudtommal irodal-
munkban én fejtettem ki először, hogy a régi megyék államjogunk
értelmében a souverainitásnak részesei voltak.

«Az államhatalomnak nem egyedüli alanya a király». Ebben
sem ellenkezem én. — Majd idézi Werbőczyt, hogy a fejedelem
és a nép együtt alkotják a törvényeket.

Ily alap mellett — mondja tovább — nem lehet a monarchicus elvet úgy
felállítani, mint a német elméletben, annál kevésbé, mert a királyi hatalom
átszállva az utódra nálunk sem történik meg ipso iure a királyi előd halálával s nem
áll Magyarországon a szerző idézte monarchicus elv: Rex non moritur; az államtal-

goknak országgyűlésileg nyilatkozó koronázása szükséges ahhoz, valamint hogy a királyi ház kihalása esetére, jogilag fenn van tartva azok joga a királyválasztásra.»

Abban igaza van, hogy nálunk nem lehet a monarchicus elvet úgy felállítani, mint a német theoriában, miután nekünk a magyar állam intézményeit kell vizsgálnunk. De már a mit bíráló azután mond, azzal egyenesen megtámadja a trónörökösödési törvényeket, a *pragmatica sancti*ót. Ha van nálunk trónöröklés, akkor az, a ki alkotmányunk értelmében trónörökös (bir tehát a kellékekkel), a király halála pillanatában magyar király lesz, a mit egyébiránt törvényeink el is ismernek. Igaz, hogy tartozik magát megkoronáztatni, hitlevelet kiadni, felesküdni, de ez nemcsak kötelessége, hanem joga is egyszersmind. A ki trónörökösödési törvények alapján trónra jut, az követelheti is megkoronáztatását (beleértve az esküt és hitlevelet) még pedig a *pragmatica sancti*óból folyó joga alapján. A bíráló további megjegyzése a szabad választásra vonatkozólag magától elesik, miután én világosan kijelentem, hogy a mostani örökös királyságról szólok.

A bíráló szerint, a helyett hogy a magyar királyságnak e közjogi alapjaival foglalkoznám, a controversiákat közölném, a koronázás közjogi jelentőségét kiemelném: pongyola kijelentéseket teszek. Pedig hát én az alapokkal foglalkozom, a koronázás közjogi jelentőségét kiemelem, a trónörökösödés jogi természetét, tudtommal először, kifejtem. De azért magam is kívánom, hogy e kérdések minél behatóbb és részletesebb fejtegetéseket nyerjenek. A mi pedig a pongyola kijelentést illeti, felhivom a bírálót, kísértse csak meg egyszer államjogunk ezen különlegességeinek (pl. a mit fentebb mond az országgyűlés hozzájárulásáról a királyi hatalom átszállásánál) szigorú jogászai meghatározását és majd másképp fog ítélni.

Téves bírálónak az az állítása is, hogy a törvényhatósági intézményünket nem méltánylom, és «sajátosságának feltüntetése, magyarázása nélkül az 1870-iki és 1886-iki törvények egyszerű visszaadása által állítja a tanuló szeméi elé». Ellenkezőleg, erre különös súlyt fektetek, s az intézmény multját, könyvem terjedelméhez mérve, bőségesen tárgyalom. Kiemelem, hogy mi volt jelentősége a törvényhozásban, a kormányzásban s az élő jog előadásával feltüntettem, a mi ebből a mai napra megmaradt. Bár bőségesebb fejtegetés itt sem veszne kárba.

Egészen tendentiosus bírálóm következő megjegyzése: «Bámulva fogja az olvasó hallani (t. i. az önkormányzat meghatározásánál), hogy az önkormányzat lényege abban rejlik, hogy az államnak egy *particularis* területe önmaga kormányozza magát s nem az állam által kormányoztatik» és hozzá teszi «nyilván azt akarja mondani, (t. i. én) hogy az állam kormánya által». Ezt kitalálni valóban nem volt nehéz, hisz a magyarázatot megadom magam, a bírálónak csak folytatni kellett volna idézetét. Köny-

vemben e tétel így szól: «A lényeg abban rejlik, hogy az államnak egy particularis területe önmaga kormányozza magát s nem az állam által kormányoztatik, s így az önkormányzat azon hatósági igazgatásként tűnik fel, mely nem az államhivatalokban és hivatalnokok által, hanem az államnak bár alárendelt, de saját hatáskörükben függetlenül és önállólag eljáró testületek, vagy egyesek által kezeltetik». A mi itt ritkított betűkkel van nyomtatva, úgy van könyvemben is. Világos tehát, hogy a bíráló által elhallgatott részre helyezem a súlyt s a mit ő idéz, azzal csak általános impressiót akarok adni.

A bíráló továbbá kifogásolja, hogy szerintem az önkormányzat fogalmát Gneist Angliából ültette át a continensi jogtudományba. Ez által — mint mondja — «a magyar jogász felfogása fonák irányba tereltetik». De milyen összefüggéssel hozom én fel? Annaak kiemelésére, hogy Gneist az önkormányzat angol alakját határozza meg, midőn az önkormányzatra az ingyen, tiszteletbeli hivataloskodást jellemzőnek mondja. Már pedig ez lehet nagy politikai, de semmi esetre sem jogi momentum az önkormányzat fogalmát illetőleg.

De már bírálóm amaz állítása, hogy nem tudom eldönteni, vajjon a katolikus vallás uralkodó-e vagy nem, egyenes ellentéte a valóságnak. Hol kételkedem én csak egy pillanatra is? Sőt éppen a kételkedők ellen fordulok. Nem is azt fájlalom — mint bírálóm gunyosan megjegyzi — hogy a törvényhozás miért nem végzi a jogi fogalmak meghatározását, hanem, hogy a jelen esetben (bevett vallásoknál), de más esetekben is, miért él meghatározás nélkül olyan fogalmakkal, melyek még félreértésre vezethetnek. A jelen esetben egész mozgalmat idézett ez elő, úgy hogy a miniszterium indítatva érezte magát, rendeletben fejteni ki a bevett vallás fogalmát.

Továbbá a bíráló szerint, nem tudom tisztázni a bevett és elismert vallás fogalmát. Pedig az újabb alakulásokat tekintetbe véve, éppen én helyezkedem határozott álláspontra s úgy látszik magyarázatomat más közjogi írók is elfogadják. Lehet, hogy a magyarázat helytelen, de ezt bizonyítani kellene, a mit azonban a bíráló meg sem kísért, hanem helyette mondja: hamis analógiát állit fel abban, hogy 1848 előtt a többi keresztény felekezetek viszonya a katolikus valláshoz körülbelül az volt, a milyen jelenleg az izraelita vallásé a bevett felekezetekhez. Majd czáfolólag kezdi: «Hát nem léphettek a keresztény felekezetek egymással házasságra, nem volt lehetséges az áttérés egyik keresztény vallásról a másikra»? Hisz ha ez nem történhetett volna, akkor a viszony nem körülbelül, hanem egészen ugyanaz. A fentebbivel csak azt akarom kifejezni, a mi a további szövegből ki is tűnik, hogy a keresztény felekezetek közt nem volt meg a viszonyosság.

A valóval (határozottan) ellentétes az az állítása is, hogy a 48-iki törvényhozás politikai célzatait jogi szabályokként állítom oda és azt mondom, hogy a 48-iki törvények megszüntették a nemességet; később pedig a nemesség és főnemesség közt csak fokozatos különbséget látok. Ez bizony nagy felületesség lenne: egyik pontban megszűnik a nemesség, a másikban meg már fennáll. Csakhogy az én nézetem, melyet legvilágosabban ki is fejezek, hogy a nemesség daczára a 48-iki alkotásoknak ma is fennáll. — Kérdem a bírálót, vajjon mi jogosítja e felforgatásra? Talán mert a magas állás sulyával lép fel? De hát noblesse oblige s az a nemesség, mely e szép mondást noblesse exempte-ra fordította, tudjuk, hogy tekintélyére érdemetlen lett és elpusztult.

Azt ugyan már mondom, a mit bíráló fentebbi állításához második argumentumnak felhoz, hogy az 1848-iki törvényhozás a közjogi rendeket, mint ilyeneket megszüntette. De ezáltal a politikai célzatot nem állítom oda jogi szabalynak, mert a mi valamely törvényből logikailag szükségkép következik, az benne is van a törvényben. A jogi értelemben vett rendek megszűnése pedig ilyen következmény volt. — Bírálóm kérdi, hogy a főnemesség nem képez-e közjogi rendet ma is? Nem és százszor nem. Az sejtelemmel sem bir a jogi értelemben vett külön rendről, a ki főnemességünket a mai államéletben még annak képzei.

A bíráló ezután a törvény kihirdetéséről mondottakat kifogásolja. Szerinte, midőn a törvények kihirdetését királyi jognak mondom, az 1868-ki törvényre hivatkozom. Pedig e törvény világosan arra van idézve, hogy ma a törvényczikkek külön-külön szentesítettnek. S nem is akarom én — mint bírálóm állítja — a mondott törvénybe magyarázni bele a törvényki hirdetés mai módját, hisz ép ezért idézem végül az 1881: 66. t.-cikket.

A szükségrendelet kérdését általánosságban elemzem és azt hiszem, elég világosan kifejtem, midőn jogosultságát mindenekelőtt az állam természetéből vezetem le. Bírálónak ide vonatkozó kifogásai az utolsó 25 év közjogi irodalma ellen irányulnak. A kérdés fölött már Korbulyval is volt vitája, de úgy látszik felfogásának nem tudott érvényt szerezni. Ezt felemlitem, mert a bírálatból nem tűnik ki, hogy a «szükségrendeletnek a német irodalomból való becsempészésénél» nem én vagyok-e a bűnös. De ez az állítása: «a törvény felfüggesztésnek alkotmányi szabályozására nézve csak az 1848: III. t.-cz. 32. §-ában és az 1868: 41. t.-cz.-ben vél némi analogiát látni», a mi szerinte nagy tévedés és hiba — nem adja szabatosan vissza az általam mondottakat. Én u. i. magamban fölvetem a kérdést: alkotmányunk intézkedik-e általánosságban a szükségrendeletet illetőleg? és felelem reá, hogy nem; ha csak az 1848: 3. t.-cz.-ből nem vonunk következtetést (nem analogia ez). És csak az eljárásra, hogy ma, a felelős miniszterium idejében, micsoda formaságok között adható ki szükségrendelet, veszek

analogiát az 1868: 41., illetve 1886: 20. t. cz.-ből és erre példát a múlt századbéli esetek nem is szolgáltathatnak. Az eredményt, következőkben foglalom össze: «Szükségrendelet Ő Felsége aláírásával, az összes miniszterium ellenjegyzése és felelőssége mellett adható ki», ha az országgyűlés szünetel; s az ellenjegyző miniszterium felmentésért az országgyűléshez tartozik fordulni. És hogy mennyire jó helyen kopogtattam, azt mutatja a vármegyei közigazgatás rendezéséről szóló törvényjavaslatba bevett tétel, mely kétségkívül erre az álláspontra helyezkedik:

A törvények rendelkezése, valamint tilalma, hogy az országgyűlés által meg nem szavazott adó tényleg be nem hajtható és a meg nem ajánlott ujonczok tényleg ki nem állíthatók, továbbra is érintetlenül fentartatik. . . De «sürgős szükség esetében, ha országgyűlés együtt nincs és annak összehívásáig a halasztásból az országra veszély származhatnék, ő felsége az összminiszterium felelősségére elrendelheti a fennálló törvényekben meghatározott, de még meg nem szavazott adók beszedését és még meg nem ajánlott törvényes ujonczjutalék tényleges kiállítását. Ez esetben azonban az országgyűlés, mihelyt lehetséges azonnal összehívandó és annak összejövedele után, legfeljebb 8 nap alatt, a kormány a felmentés iránti. . . » stb.

A bíráló szerint majdnem hihetetlennek látszik, de mégis igaz, hogy t. i. nem adom elő a magyar törvényhozó hatalom jogkörét. A valóságban ez úgy áll, hogy a súlypontot a törvényhozás jogkörének jellemzésére helyezem s az egyes ügyeket itt egymásután nem sorolom fel, de a maguk helyén külön-külön előadom. A bíráló nem győzött meg ez eljárás helytelenségéről s az bizonyos, hogy épp tudományos szempontból, az utóbbi az előző nélkül mit sem ér.

Azt mondja továbbá: «Nincs tárgyalva, illetőleg rosszul van tárgyalva a törvényhozási és rendeleti szabályozás alá eső tárgyak kérdése». Az állítás első része kézzel foghatólag valótlan, az utóbbinak igazolását meg sem kísérti; pedig *contumelia non est argumentum*.

Majd egy ártatlan jegyzetem ellen fordul és ezzel egyszerűsind kezdetét veszi (hogy már minden eszközt a küzdelemben vonjon) munkámnak a magyarság, a nemzeti érzület szempontjából való megtámadtatása. A bíráló szerint:

«E jegyzet hamis, azt mondván, hogy nálunk az anyagi válaszfal a multban majdnem teljes ismeretlen volt» és hozzá teszi «a magyar ifju, ha ezt tanulja, mit fog gondolni azokról a küzdelmekről, melyet a nemzet éppen azért folytatott, hogy csak törvényhozási uton elintézhető tárgyak . . . rendeletek után szabályoztattak?»

Hát az a józan magyar ifju, ha bíráló cikkét olvassa és könyvemet ismeri, mindenekelőtt azt fogja gondolni, hogy a megtámadott jegyzetnek csak részecskéje van idézve, mely nem adja annak teljes értelmét. Ez a jegyzet így szól:

«Nálunk az anyagi válaszfal a törvény és rendelet közt a multban majdnem teljesen ismeretlen volt. Az országgyűlés törvénybe iktat számos kormányzati cselekvényt, kinevezést, adminisztratív rendeletet, míg másrészt a kormány rendeletei jelentékeny mérvben jogalkotást tartalmaznak.»

Világos, hogy a bíráló által idézzel azt akarom mondani, hogy a törvény igen gyakran a nyagilag rendelet, a rendelet pedig szinte olyan gyakran törvény vagyis jogalkotás. Ezt maga bírálóm is megerősíti, midőn mondja, hogy a nemzet küzdelmeket folytatott, mert csak törvényhozási uton elintézendő tárgyak rendeleti uton szabályoztattak. — E küzdelemnek, valamint az állam organikus életéről tisztultabb felfogásnak azután eredménye lett, hogy ma már az elválasztás határozottabb, bár attól, hogy teljes szabattossággal történjék, még igen távol vagyunk.

A nemzeti színek kérdésénél kifogásai a következők:

«Azt mondja (t. i. a sorok írója), hogy az 1848: XXI. t.-cz. az ország czimerét és színeit ősi jogaiba visszaállította, azután pedig egyszerűen kimondja, hogy a közös hadseregnek czimere a kétfejű sas, lobogója pedig a sárga-fekete, melyek azon alapon használatnak, hogy az uralkodó ház színei és czimerei. Erre hosszú történeti deductió után, hivatkozva az 1848-iki osztrák birodalmi alkotmányra is, arra az eredményre jut, hogy a monarchiának joga lévén czimerét és színeit meghatározni, miután a fekete-sárga szín hivatalosan, az országgyűlésen nyilvánított ilyenek — e nyilatkozatnak nagy sulya van, vagyis azt fogja az olvasó e szakaszból következtetni, hogy a fekete-sárga szín törvényes» (a bíráló megjegyzéseiből csakugyan következtették azt, hogy én a fekete-sárga zászlót törvényes magyar zászlónak mondom). — Majd hozzá teszi még: «Amde szerző idézi az 1857: XII. t.-cikknek azt a részét, a mely az egész hadseregnek és így a magyar hadseregnek-féle kitélt tartalmazza» . . .

Kénytelenek vagyunk belátni, hogy e passzus bíráló céljaira nagy ügyességgel van összeállítva. Már micsoda hallatlan dolog is az, hogy a magyar czimer kérdésénél az osztrák alkotmányt idézem, s hogy fejtegetéseimből az tűnik ki, hogy a fekete-sárga lobogó törvényesen magyar. — Valóban pedig úgy áll a dolog, hogy könyvemben, a szövegben, egy szóval sem mondok többet, mint más közjogi író. Előadom a magyar állam színeit, czimerét; továbbá, hogy miként keletkezett a magyar korona országainak közös czimere; végül pedig konstátálom a tényt, hogy a közös hadseregnél stb. fekete-sárga lobogó van használatban. E tényt a magyar alkotmány szabályaival összefűzni, vagy a kettő közt levő disharmoniát kimutatni meg se kísértem (mint a hogy más közjogi könyv írója sem teszi) és pedig azért nem, mert ennyire még csak vitatásban levő és ilyen kényes ügynél a döntést egy szükkeretű kézi könyvbe valónak nem tartom.

Azt kiemelem én is, hogy jelen esetben a fekete-sárga színek, valamint a kétfejű sas az uralkodó család jelvényeinek «tekin-tetnek» Kiemelem pedig éppen a magyar alkotmányosság óvására, melyre türhetetlen sérelmet képezne, ha e jelvények a mondott esetekben az osztrák császárságot jelképeznék. Miután pedig a közös hadi tengerészet lobogóját (vörös-fehér) szintén az uralkodó család színei alkotják, nehogy ez zavart idézzon elő, egy jegyzetben fölvetem az uralkodó család színeinek kérdését. Most következnek rövidke deductiók, hogy kifejtsem az uralkodó család genealogiai czimerét és színeit, valamint azt, hogy miként lett a fekete-

sárga zászló az osztrák államnak közjogi jelvénye és itt, mint az osztrák állam czimerét megállapító egyik actusra, hivatkozom az osztrák alkotmányra. Arra a kérdésre pedig, hogy a fekete-sárga lobogó valódi jelvény-e, az igazsághoz mértén csak annyit mondok, hogy nálunk a kiegyezés óta így tekintetik, hogy e felfogás támogatására vannak súlylyal bíró nyilatkozatok; s hogy e lobogónak használata nálunk ilyen alapon (t. i. mint családi és nem mint osztrák állami jelvény) magyaráztatik jogosultnak. — A jegyzet végén még felemlitem, hogy az uralkodó család tagjai tényleg a vörös és fehér színeket használják, valamint ugyancsak e fejezetben mondom, bár más vonatkozással, miszerint a nemzetnek van souverain joga czimerét megállapítani. Az egész fejtegetésben az 1867. XII. t.-cz. sehol elő nem fordul (pedig bírálóm mondása ezt az impressiót adja), hanem vagy kétszáz lappal később egészen más tételnél. — Most kérdem, lehet-e e fejezetnek az a következménye, a mivel bírálóm vádolja.

Körülbelül hasonló áll az udvartartás kérdésére vonatkozólag is. Egyszerűen előadom, hogy a magyar királyt fényes udvartartás illeti meg és pedig előadom minden tekintet nélkül arra, hogy más udvartartás is van a világon. Csak a végén konstatalom, hogy tényleg a magyar királyi udvartartás az osztrák császárral egyesített, miután — ezt hozzá teszem — az udvartartás végelemzésben a physikai személy háztartása is. E mondatban a ritkított betűkkel szedett szók világosan jelentik, hogy az udvartartás főképen más, mint pusztá háztartás. Mi lehet ez a más? nem egyéb, mint hogy az udvartartás még közjogi vonatkozásokkal is bír és pedig a királyt, mint közjogi személyt illetőleg. Már most a fentebbi kijelentésem, hogy az udvartartás azon az alapon közös, hogy háztartás, magában foglalja azt is, hogy nem közjogi vonatkozásaiban, nem közjogi természetében közös. Ezért midőn az udvartartás költségeinek külön megszavazásáról szólok, nem mulasztom a figyelmeztetést, hogy a felség physikai személyében, két külön közjogi személy, a magyar király és az osztrák császár foglaltatik. Ha ez áll, akkor a mennyiben az udvartartásnak a fejedelemhez, mint külön közjogi személyhez vannak vonatkozásai, annyiban nem lehet közös, vagyis közös csak mint a magas személy háztartása lehet.

Azt azonban nem értem, hogy bírálóm, ha már annyira érdeklődik (a miért különben csak elismerés illeti) az osztrák-magyar összeköttetés iránt, miért nem vette elemzés alá könyvemnek azokat a részeit, melyekben az összeköttetés jogi természete lesz megállapítva. Hisz csak világos, hogy a czimer és szín kérdése, mint a fődolog függeléke, a szerint fog eldőlni, a mint az összeköttetés lényegében ítéltetik? Avagy talán céljaihoz illőnek nem találta bevallani, hogy irodalmunkban éppen én fejtettem ki jogi alapon, miszerint a magyar államnak teljes és tiszta souve-

rainitása Ausztriával való összeköttetésében csorbát nem szenved, miután az két souverain államnak társasági viszonya. Pedig ez által, úgy gondolom, a félreértetés lehetőségének elejét vette volna.

A szabadságjogokról — mondja bírálóm — siralmas képet festek és hogy ez a német theoria, különösen Laband befolyása alatt keletkezett. «De — folytatja — nem bocsátkozhatunk annak elemzésébe, hogy helyes-e . . . a német álláspont . . . csak fölvetjük a kérdést, hogy ha a németeknek aranybullájuk stb. volna, hogyan kezelnék a szabadságjogokat.»

Hát elég nem jól teszi bírálóm, hogy mielőtt a tételt a helyes vagy helytelen szempontjából elemzés alá venné, már elítéli. Pedig mégis csak az képezheti a sarkpontot. Ha az élő jogra helyes e fejtegetés, akkor fentartandó az aranybulla daczára is, ha helytelen, az aranybulla nélkül sem ér semmit. Valamely jogszabály természetére az, hogy származását meddig tudja fölvezetni, nincs befolyással. Ez lehet politikai, de nem jogi momentum. — Laband idézésével pedig nincs szerencséje; hisz éppen a nevezett, miután a német birodalom jogi életét magyarázza, melynek tagjai első sorban államok, a polgári jogokkal csak mellékesen foglalkozik.

A személyes szabadságnál régi törvényeinket ugyan nem sorolom külön elő, de tartalmukra reflectálok és e kérdésre vonatkozó jelentőségüket (pl. az aranybullánál), az alkotmány történeti fejlődéséről szólva, kiemelem.

De térjünk bírálóm utolsó kifogására, melyet «legnagyobb, és legszembeötlőbb» botlásom miatt emel, mely botlást magában elegendőnek tartja arra, hogy «az egész munka fölött pálczát törjünk.» — Bizony mindenki csodálkozni fog e nagy szavak után, hogy tisztán jogtörténeti tanról: a fentartott és fenn nem tartott felségjogok tanáról van szó. Mert ki gondolná, hogy valamely munka fölött, mely az élő jog elemzését bírja czélul, az fog dönteni, hogy miként kezel egy tulajdonképen körébe sem tartozó tételt, melyet egész bátran el is hagyhatott volna.

A való tényállás pedig csak a következő:

Könyvem első kiadásában még figyelemmel vagyok a fentartott és fenn nem tartott felségjogoknak régi, 1848 előtti megkülönböztetésére. De egyik szíves bírálóm meggyőzött arról hogy ez a megkülönböztetés, régi tartalmával, a 48-ki alkotások folytán közjogunkban többé helylyel nem bír, egészen a jogtörténeté már. Az 1848-ki törvények alapján azonban megint használják e kifejezéseket, de már egészen más jelentőséggel. S bár későbbi törvény (1867: VII) ezt a megkülönböztetést is történetivé tette, mégis reflectálok reá, de csak is erre, miután a 48-ki alkotásokat mai államéletünk alapjainak nevezem. Nehogy azonban valakit félreértésre vezessek, hónapokkal a bíráló támadása előtt, midőn a sajtóhibák gyűjteményét más okokból is újra nyomattuk, e tétel-

hez szintén egy »ismét« szócskát bevettünk. Ugy, hogy ma a szöveg (sőt már hónapok óta) így szól:

«Az 1848; III. t.-cz. bizonyos felségjogok gyakorlására a nádort hatalmazza föl, ha a király az országon kívül tartózkodik, míg másokat, ez esetre is a királynak tart fenn. Ebből keletkezett ismét a felségjogoknak fentartottakra és fenn nem tartókra való elosztása». — Egyik értekezésemben pedig (Jogt. Közl. 1891. 9. 10.) a mondott megkülönböztetés történetét röviden kifejttem.

Ezzek volnának a bíráló érdemleges kifogásai — kellő világításban. S most a t. olvasó, mind a két félt meghallgatva, ítélhet a fölött, hogy ilyen hangu és modoru bírálatnak meg volt-e a maga jogosultsága.

Nagy Ernő.